

## CONSIDERAȚII PRIVIND VIAȚA ȘI ACTIVITATEA UNUI CLERIC ORTODOX TRANSILVĂNEAN MAI PUȚIN CUNOSCUȚ: GEORGE PROCA (1869-1943)

RĂZVAN MIHAI NEAGU  
Colegiul Tehnic Turda

În societatea transilvăneană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, preotul reprezenta un personaj important și un factor de coeziune. Activitatea clericului cuprindea o paletă largă de domenii: religios, politic, economic, social, cultural, educațional, național (până la Marea Unire din 1918). Zona Brașovului a fost în a doua jumătate a secolului al XIX-lea o adevărată pepinieră pentru biserica ortodoxă din Transilvania, aici avându-și obârșia o serie de personalități clericale de prim-rang precum mitropolitul Ioan Mețianu (născut la Zărnești), episcopul Caransebeșului, Ioan Popasu (născut la Brașov) sau arhiepiscopul Ilarion Pușcariu (născut la Sohodolul Branului) și alții.

**Originea.** Figura preotească pe care am dori să o aducem la lumină, prin intermediul acestui material, este cea a lui George Proca (1869-1943). El s-a născut la 23 august 1869 în târgul Râșnov<sup>1</sup> din Districtul Brașovului, într-o familie de învățători. Tatăl său a fost George Proca, iar mama sa, Elena, născută Hamsea, sora profesorului și arhimandritului Augustin Hamsea. Referitor la Elena Proca, ea s-a remarcat prin faptul că în timpul Războiului de Independență (1877-1878) a colectat materiale medicale pentru soldații români răniți pe frontul din Bulgaria, fiind decorată în anul 1878 de domnitorul Carol I cu Crucea Elisabeta<sup>2</sup>. Cuplul Proca a avut trei copii: George (cel mai mare), Maria și Constantin. Ambii băieți au ales să slujească biserica, devenind preoți<sup>3</sup>.

**Perioada studiilor.** George Proca și-a început studiile primare în localitatea natală și le-a finalizat la Gimnaziul ortodox din Brașov în anul 1889 trecând cu succes examenul de maturitate<sup>4</sup>. În această perioadă, a beneficiat de ajutorul financiar al Fundației Gojdu<sup>5</sup>. S-a decis să urmeze cursurile Institutului

---

<sup>1</sup> Păcățian 2015, p. 562, nota 118.

<sup>2</sup> Elena Proca a murit la 23 ianuarie 1927 (*Telegraful Român*, Sibiu, nr. 12-13, 4 februarie 1927, p. 4).

<sup>3</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 3, 17/30 ianuarie 1916, p. 17. Interesantă este viața lui Constantin Proca. El ajunge paroh la Râșnov, iar în anul 1913 este trimis de Consistoriul arhiepiscopal din Sibiu pe continentul nord-american, în calitate de comisar consistorial pentru a cerceta și organiza parohiile românești de acolo. A stat pe continentul american 3 luni, iar la 31 ianuarie 1914 a revenit în Transilvania, reluându-și postul de paroh la Râșnov. În anul 1916 era prezent la Sibiu, la înmormântarea mitropolitului Ioan Mețianu, în vechea calitate de paroh al Râșnovului (vezi *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 8, 23 ianuarie/5 februarie 1914, p. 31; *Biserica și Școala*, Arad, nr. 21, 25 mai/7 iunie 1914, p. 176; *Românul*, Arad, nr. 21, 10 februarie/28 ianuarie 1916, p. 4).

<sup>4</sup> Roșca 1911, p. 110.

<sup>5</sup> Sigmirean, Pavel 2002, p. 84.

Teologic din Arad, hotărâre care îi va marca întreaga existență, pe care și-o va dăruia bisericii. Tânărul Proca s-a pregătit la această instituție între anii 1889-1892<sup>6</sup>. Încă din perioada studiilor arădene, Proca a avut o implicare socială remarcabilă. La 24 septembrie 1890 a fost ales secretar al Societății de lectură a tinerimii de la Institutul Pedagogic-Teologic Greco-Oriental din Arad<sup>7</sup>, iar în anul școlar 1891-1892 ajunge la conducerea acestei societăți a elevilor<sup>8</sup>. În cadrul acesteia, Proca a ținut și conferințe, cum a fost cea din 28 aprilie (10 mai) 1891 de la Arad, când a vorbit despre *O învățătură mai nouă a bisericii române*<sup>9</sup>.

Între anii 1892-1894 și-a desăvârșit pregătirea academică în cadrul facultății de teologie a Universității din Cernăuți, singura instituție de profil din Austro-Ungaria<sup>10</sup>. La fel precum la Arad, și în orașul de pe Prut, Proca a fost un student deosebit de activ și implicat social. În 1892 el a fost unul dintre cei 10 studenți din Austro-Ungaria, care a participat la congresul studenților români de la Roman<sup>11</sup>. Referitor la perioada studiilor tânărul transilvănean își amintea mai târziu de disciplina și rigoarea care domneau la facultatea de teologie din Cernăuți, afirmând că *puteai să rămâi corigent dacă nu știai textul Heruvicului*<sup>12</sup>. În perioada studiilor cernăuțene, George Proca a fost unul din tinerii teologi transilvăneni cei mai activi din orașul de pe Prut. Astfel, încă din primul an de studenție s-a implicat în acțiuni de binefacere. În decembrie 1892, George Proca, amintit ca *studiosus theologiae*, a fost ales membru supleant în consiliul de arbitraj (*ersatzmann des schiedsgerichtes*) al *Societății de ajutor pentru boală a studenților Universității din Cernăuți (Kranken und Unterstützungsverveines der Studirenden an der Universität Czernowitz)*<sup>13</sup>. A continuat să fie membru în această asociație de binefacere pe toată durata studenției, inclusiv în perioada în care își pregătea teza de doctorat. Această afirmație se desprinde din presa cernăuțeană a vremii. La 15 aprilie 1894, fiind menționat drept *candidatus theologiae*, George Proca a fost reales în aceeași calitate pe care am precizat-o anterior în cadrul celei de XVI-a adunări generale

<sup>6</sup> Vesa 2013, p. 464.

<sup>7</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 103, 2/14 octombrie 1890, p. 411.

<sup>8</sup> Glodariu 1998, p. 114; *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 40, 7 octombrie/19 octombrie 1892, p. 6.

<sup>9</sup> *Foaia Ilustrată*, Sibiu, nr. 17, 28 aprilie /10 mai 1891, p. 136.

<sup>10</sup> Sigmirean 2000, p. 691, nr. 7100; Szögi 2011, p. 166, nr. 1333; Szabó, Simon, Szögi 2014, p. 194, nr. 6587; Mészáros, Szögi, Varga 2014, p. 468, nr. 6917.

<sup>11</sup> Glodariu 1998, p. 344.

<sup>12</sup> *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 39, 7 octombrie/20 octombrie 1918, p. 2.

<sup>13</sup> *Bukowinaer Rundschau*, Czernowitz, nr. 1226, 20 decembrie 1892, p. 3.

a *Societatii de ajutor pentru boală a studenților din Universitatea din Cernăuți*<sup>14</sup>.

Studentul George Proca a fost o persoană la curent cu aparițiile editoriale în domeniul teologic din Austro-Ungaria. La 30 iunie 1894 el adresa din Cernăuți o scrisoare publicațiilor religioase ortodoxe în care informa cu privire la apariția unei cărți *Nazarenismul, istoria și ființa lui*, scrisă de un coleg de-al său sârb, Vladimir Dimitrievici și apărută la Novi Sad. Lucrarea era dedicată problematicii acestei secte, care se răspândea atât la maghiari și germani, cât și la români și sârbi<sup>15</sup>.

Remarcându-se ca un student eminent și aplecat spre învățătură, George Proca, ajunge profesor la Institutul Teologic Arad din 1894 (a predat teologia sistematică), la 28 martie 1896 dobândind titlul de doctor în teologie la Cernăuți, cu o teză elaborată sub coordonarea profesorului Isidor cavalier de Onciul<sup>16</sup>. Cât timp a studiat la Cernăuți, George Proca a făcut parte din societatea *Junimea*, cea mai importantă asociație studențească românească din capitala Bucovinei. În cadrul acesteia, în anul universitar 1892-1893, Proca a susținut conferința *Femeia română*<sup>17</sup>. O știre din presa bucovineană a vremii relatează că George Proca a făcut parte din comitetul de organizare al balului *Junimii*, care urma să se desfășoare la 11 februarie 1896 în sala Societății muzicale<sup>18</sup>.

*Societatea de ajutor pentru boală a studenților din Universitatea din Cernăuți* i-a recunoscut meritele lui George Proca, care a depus o muncă constantă și asiduă în cadrul acesteia. Astfel, ziarul *Bukowinaer Post* din 9 aprilie 1896 publica o mulțumire pentru aceia care au contribuit cu bani la acțiunea caritabilă desfășurată în sala teatrului din Cernăuți, la 27 martie 1896, printre cei care au donat 1 florin apărând și doctorul în teologie George Proca<sup>19</sup>. În legătură cu pregătirea sa academică remarcabilă de la Cernăuți, numele său este pomenit într-un articol semnat de Dr. Alfred von Halban apărut în ziarul *Bukowinaer Post* din 2 decembrie 1900 în care autorul vorbește despre românii care au studiat de-a lungul timpului la facultatea de teologie din orașul de pe Prut și care au ajuns în poziții onorabile<sup>20</sup>.

<sup>14</sup> *Bukowinaer Rundschau*, Czernowitz, nr. 1519, 19 aprilie 1894, p. 3; *Bukowinaer Post*, Czernowitz, nr. 65, 19 aprilie 1894, p. 4.

<sup>15</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 26, 26 iunie/8 iulie 1894, p. 205; *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 27, 3/15 iulie 1894, p. 5-6.

<sup>16</sup> *Bukowinaer Rundschau*, Czernowitz, nr. 2101, 2 aprilie 1896, p. 3; *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 14, 31 martie 1896, p. 6; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 136, 3/15 decembrie 1896, p. 542; Norst 1900, p. 122.

<sup>17</sup> Crăciun 1997, p. 199.

<sup>18</sup> *Bukowinaer Rundschau*, Czernowitz, nr. 2052, 4 februarie 1896, p. 2.

<sup>19</sup> *Bukowinaer Post*, Czernowitz, nr. 367, 9 aprilie 1896, p. 2.

<sup>20</sup> *Bukowinaer Post*, nr. 1079, 2 decembrie 1900, p. 2.

**Începuturile activității la Arad.** Despre traiectoria sa profesională putem afirma că, la început, ea a îmbinat vocația didactică cu cea clericală. Proca a revenit de la studii, stabilindu-se inițial la Arad. A rămas cunoscut mai ales pentru implicarea sa în administrația bisericească atât la Arad, cât și la Sibiu. Între anii 1894-1901 a fost profesor la Institutul Teologic din Arad (suplinitor din 1894, iar apoi, din 1896, titular<sup>21</sup>), venind în orașul de pe Mureș la insistențele episcopului Ioan Mețianu, originar, la rândul său, din părțile Brașovului, care a dorit să se înconjoare de oameni competenți și de încredere. Cât a stat la Arad, printre alte însărcinări, George Proca a fost și redactor-șef al publicației oficiale a episcopiei, *Biserica și Școala* (1899-1901)<sup>22</sup>. De la venirea sa la Arad a activat în cadrul *Asociațiunii Naționale Arădane pentru Cultura Poporului Român*, fiind secretarul acesteia<sup>23</sup>.

Proca a fost o figură deosebit de activă a societății românești din Arad, încă din timpul studiilor cernăuțene. La finalizarea cursurilor revenea la Arad, implicându-se în diverse acțiuni social-filantropice. Astfel, la 10/22 mai 1895 Proca a fost membru în comitetul de organizare al maiialului tinerimii române din Arad în beneficiul elevilor cu posibilități financiare reduse<sup>24</sup>. Aceste activități l-au atras pe tânărul Proca, iar implicarea sa a fost o constantă. În anul 1897 îl regăsim la un eveniment similar, de data aceasta de o mai mare anvergură. Astfel, el a fost în comisia de organizare a balului românesc de la Timișoara, organizat de tinerimea română din capitala Banatului, cu sprijinul tinerimii din Arad, Lugoj și Oravița. Balul a avut loc la 3/15 februarie 1897 în sala Hotelului Clironomul (Moștenitorul n.a.) Rudolf<sup>25</sup>.

În anul 1899, George Proca l-a sprijinit pe arhimandritul Augustin Hamsea (unchiul său) în alegerile pentru scaunul episcopal de la Arad. Aceste alegeri au provocat mari tulburări în rândul românilor. Ziarul arădean *Tribuna Poporului* și Vasile Goldiș l-au sprijinit pe Iosif Ioan Goldiș, în timp ce periodicul *Tribuna* de la Sibiu, mitropolitul Ioan Mețianu și George Proca l-au susținut pe Hamsea, care avea și susținerea autorităților<sup>26</sup>. În cele din urmă a fost ales Iosif Ioan Goldiș. În timpul acestor alegeri episcopale, ziarul *Tribuna Poporului* a lansat o adevărată campanie de denigrare la adresa lui George Proca. Cu siguranță că și acest fapt a cântărit în trecerea lui definitivă de la Arad la Sibiu.

---

<sup>21</sup> Roșca 1911, p. 110.

<sup>22</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 1, 6/12 ianuarie 1902, p. 2.

<sup>23</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 50, 12/24 decembrie 1899, p. 405. Detalii despre *Asociațiunea Națională Arădeană pentru Cultura Poporului Român* a se vedea la Bolovan 2011, p. 223-240.

<sup>24</sup> *Familia*, Oradea, nr. 18, 30 aprilie/12 mai 1895, p. 215.

<sup>25</sup> *Familia*, Oradea nr. 2, 12/24 ianuarie 1897, p. 24.

<sup>26</sup> Vesa 2012, p. 266-267.

**La Sibiu.** Din 1901 Proca a fost numit profesor la Seminarul Andreian din Sibiu, în urma unei decizii a Consistoriului arhidiecezan din 18/31 iulie, urmându-l astfel pe Ioan Mețianu, fostul episcop de Arad, care din 1899 devenise mitropolit al Transilvaniei<sup>27</sup>. A funcționat în această calitate până în 23 septembrie 1902<sup>28</sup>. La Sibiu, Proca își va continua activitatea începută la Arad, manifestând aceeași implicare socială și putere de muncă. În foarte scurt timp ajunge președintele Societății de lectură „Andrei Șaguna” din Sibiu (a fost ales la 2/15 septembrie), calitate în care, la 29 noiembrie 1901 organizează și conduce în Sala Mare a Seminarului Andreian o ședința publică în memoria patronului spiritual al acesteia<sup>29</sup>. Venirea la Sibiu a lui George Proca a însemnat și pasul spre preoție, în anul 1902 fiind ales protopop de Miercurea Sibiului (14/27 februarie) și confirmat în unanimitate în cadrul Consistoriului arhidiecezan<sup>30</sup>. Cu toate acestea nu se va remarca drept un liturghisitor, ci mai degrabă ca un eficient membru al administrației bisericești mitropolitane. Fără să greșim putem spune că George Proca a fost unul dintre oamenii cheie ai administrației mitropoliei Transilvaniei. Prima funcție importantă pe care a deținut-o la Sibiu a fost cea de secretar al consistoriului, ales în unanimitate la 5 iunie 1902, în locul lui Elie Miron Cristea (viitorul patriarh)<sup>31</sup>. Proca nu a apucat să ocupe efectiv demnitatea de protopresbiter al tractului Miercurea Sibiului, desfășurându-și activitatea pe lângă Consistoriul arhidiecezan de la Sibiu.

În anul 1903, din cauză că Teodor Păcățianu este condamnat la închisoare, George Proca primește o funcție foarte importantă, redactor-șef interimar al publicației *Telegraful Român*, oficiosul mitropoliei sibiene<sup>32</sup>. Cu siguranță, îl recomanda pentru această poziție experiența acumulată la Arad, când a condus periodicul eparhial, *Biserica și Școala*.

George Proca s-a implicat în organizarea ceremoniilor prilejuite de inaugurarea și sfințirea noii catedrale mitropolitane din Sibiu. Acestea au avut loc în două faze: inițial s-au sfințit clopotele, iar ulterior biserica propriu-zisă. Astfel, la 30 noiembrie 1904, împreună cu Virgil Cioban și Aurel Crăciunescu (ambii profesori la Seminarul Andreian și absolvenți ai teologiei la Cernăuți), Proca l-a asistat pe mitropolitul Mețianu la sfințirea clopotelor catedralei din

---

<sup>27</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 80, 19 iulie/1 august 1901, p. 327; *Bunul Econom*, Orăștie, nr. 30, 21 iulie/3 august 1901, p. 5.

<sup>28</sup> *Roșca* 1911, p. 88.

<sup>29</sup> *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 48, 2 decembrie 1901, p. 6; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 101, 11/24 septembrie 1901, p. 413.

<sup>30</sup> *Bunul Econom*, Orăștie, nr. 8, 2 martie 1902, p. 6; *Biserica și Școala*, Arad nr. 15, 14/27 aprilie 1902, p. 127; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 23, 26 februarie/11 martie 1902, p. 92.

<sup>31</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 63, 8/21 iunie 1902, p. 255; *Roșca* 1911, p. 111.

<sup>32</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 35, 31 august/13 septembrie 1903, p. 298; *Bunul Econom*, Orăștie nr. 36, 13 septembrie 1903, p. 5.

Sibiu, turnate la Sopron<sup>33</sup>. Remarcăm prezența în soborul preoțesc a două figuri importante ale ortodoxiei românești din secolul al XX-lea, asesorii consistoriali Miron Cristea (viitorul patriarh) și Nicolae Ivan (viitor episcop al Vadului, Feleacului și Clujului)<sup>34</sup>. În anul 1906, anul sfințirii catedralei mitropolitane, George Proca împreună cu Miron Cristea, Nicolae Ivan și Lazăr Triteanu, au alcătuit comisia pentru organizarea festivităților de sfințire a catedralei din Sibiu<sup>35</sup>. Sarcina sa principală a fost să se ocupe de cazarea participanților<sup>36</sup>.

Precum marii intelectuali români din Transilvania, George Proca a fost membru al *Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român* (ASTRA), adevărată academie națională, cu un rol decisiv în păstrarea și afirmarea identității românești în Austro-Ungaria. De altfel, în familia sa exista o adevărată tradiție de a fi membru în ASTRA, tatăl său, învățătorul George Proca și fratele său parohul Râșnovului, Constantin Proca, au făcut parte din această asociație culturală (despărțământul Brașov)<sup>37</sup>. Între 9-10 septembrie 1900, Proca este atestat ca participant la adunarea generală a ASTRA de la Băile Herculane, fiind numit membru al unei comisii însărcinată cu studierea proiectului de regulament pentru înființarea secțiunilor științifice și literare<sup>38</sup>.

La scurt timp de la mutarea sa de la Arad, George Proca începe să urce în ierarhia ASTRA. În adunarea generală din 21-22 septembrie 1901, împreună cu protopopul ortodox al Lugojului, George Popovici, Proca a fost desemnat în comisia de examinare a raportului general<sup>39</sup>. La finele aceluiași an este ales membru în comitetul cercual Sibiu (29 decembrie 1901)<sup>40</sup>. Proca și-a păstrat calitatea de membru al ASTRA pe toată durata epocii interbelice, dar și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Nu a fost un membru oarecare al societății, a ținut numeroase conferințe. Una dintre primele a fost cea din 1903, când a ținut prelegerea intitulată *Creștinismul și femeile*<sup>41</sup>. Tot în legătură cu ASTRA, în anul 1911 cu ocazia festivităților semicentenarului acesteia, desfășurate la Blaj, George Proca s-a numărat printre invitații personali ai

<sup>33</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 49, 5/18 decembrie 1904, p. 389; *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 50, 12 decembrie 1904, p. 4.

<sup>34</sup> *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 50, 12 decembrie 1904, p. 4.

<sup>35</sup> *Tribuna*, Arad, nr. 77, 23 aprilie/6 mai 1906, p. 5.

<sup>36</sup> *Bunul Econom*, Orăștie, nr. 17, 6 mai 1906, p. 1.

<sup>37</sup> *Analele Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, nr. 816 (nr. IV), iulie-august 1904, p. 103.

<sup>38</sup> Groza 2003, p. 33.

<sup>39</sup> *Unirea*, Blaj, nr. 39, 28 septembrie 1901, p. 317.

<sup>40</sup> *Analele Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, nr. 51 (nr. I), ianuarie-februarie 1902, p. 10.

<sup>41</sup> *Analele Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, nr. 816 (nr. IV), iulie-august 1904, p. 77.

mitropolitului greco-catolic, Victor Mihaly de Apșa la un prânz festiv, care a avut loc la 29 august 1911. Remarcăm compania în care a stat Proca: marele scriitor Ion Luca Caragiale, profesorii Simion Mehedinți și Sextil Pușcariu, aviatorul Aurel Vlaicu și președintele ASTRA, Andrei Bârsanu<sup>42</sup>.

În plan personal, George Proca a fost căsătorit cu Tinca Simionescu, cununia perechii având loc în anul 1905.

Ampla activitate socială a lui George Proca este sesizabilă și la nivelul operelor de binefacere. Vom prezenta câteva astfel de exemple cu largi semnificații, pe care noi le-am considerat a fi relevante. Precizăm că această latură a activității sale este vizibilă atât la Arad, cât și la Sibiu. Am prezentat mai sus balurile cu scop filantropic organizate la Arad și Timișoara în care s-a implicat și George Proca. Mai amintim că în 1896 a donat 70 de coroane cu ocazia maialului organizat la 14 mai de elevii din Arad și profesorii lor pentru cei nevoiași<sup>43</sup>. Ajuns la Sibiu, George Proca și-a diversificat operele caritative. În anul 1904 a donat două coroane la fondul văduvelor și orfanilor meseriașilor români din Sibiu constituit de Reuniunea sodalilor români din Sibiu<sup>44</sup>. La sfârșitul aceluiași an făcea o donație de trei coroane pentru masa învățăceilor tot în cadrul Reuniunii sodalilor din Sibiu<sup>45</sup>. Generozitatea sa a fost îndreptată și spre zona culturală și a învățământului; în 1911 a donat 20 de coroane pentru busturile lui Mihai Eminescu și George Barițiu, iar în 1913 a făcut o donație de 400 de coroane pentru rezidirea Seminarului Andreian de la Sibiu<sup>46</sup>.

În calitate de asesor consistorial, împreună cu profesorul Petru Ionescu (ca reprezentant al guvernului ungar), Proca a prezidat examenul de calificare învățătorescă de la Seminarul Andreian din Sibiu (12-20 iunie 1914)<sup>47</sup>. Ambii au îndeplinit aceeași sarcină și în anul următor (1915) la aceeași instituție sibiană de învățământ teologic<sup>48</sup>.

În anii Primului Război Mondial, cu ocazia alegerii sale ca asesor consistorial la Sibiu și a sfințirii sale ca preot (1915), George Proca a donat 10 coroane la fondul pentru orfani și vădulele meseriașilor din cadrul Societății meseriașilor români din Blaj și încă 10 coroane pentru Fondul jubiliar „Nicolae Cristea” pentru monumentele bărbaților iluștri<sup>49</sup>. De asemenea, la sfârșitul anului 1917, el a donat cinci coroane pentru Fondul ziariștilor de la Sibiu<sup>50</sup>.

<sup>42</sup> *Unirea*, Blaj, nr. 80, 2 septembrie 1911, p. 4.

<sup>43</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 18, 5/17 mai 1896, p. 142.

<sup>44</sup> *Răvașul*, Cluj, nr. 3, 16 ianuarie 1904, p. 11.

<sup>45</sup> *Bunul Econom*, Orăștie, nr. 45, 27 noiembrie 1904, p. 5.

<sup>46</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 22, 29 mai/11 iunie 1911, p. 3; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 133, 24 decembrie 1913/6 ianuarie 1914, p. 542.

<sup>47</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 65, 24 iunie/7 iulie 1914, p. 267.

<sup>48</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 61, 11/24 iunie 1915, p. 245.

<sup>49</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 49, 2/22 mai 1915, p. 197; *Unirea*, Blaj, nr. 50, 27 mai 1915, p. 4.

<sup>50</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 1, 4/17 ianuarie 1918, p. 4.

În calitate de asesor consistorial, George Proca a reprezentat Consistoriul sibian la desemnarea protopopilor în diferitele sinoade protopresbiteriale din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului. Astfel, la 21 iunie/4 iulie 1915, a condus sinodul protopopesesc din Mureș-Ilia pentru desemnarea noului protopresbiter<sup>51</sup>. Între 22-25 mai 1916, Proca a reprezentat Consistoriul arhidiecezan la examenele de calificare învățătoarească de la Seminarul Andreian din Sibiu, alături de un alt absolvent al teologiei de la Cernăuți, Petru Ionescu, trimisul Ministerului cultelor și instrucțiunii publice de la Budapesta<sup>52</sup>. George Proca și-a continuat activitatea caritativă și în perioada interbelică. În anul 1926 donează 10.000 de lei pentru refacerea Mănăstirii Brâncoveanu de la Sâmbata de Sus, în cadrul campaniei pentru refacerea lăcașului monahal lansată de mitropolitul Transilvaniei, Nicolae Bălan<sup>53</sup>.

Carierea asesorului consistorial, George Proca a avut și o latură financiar-bancară. Acest fapt nu trebuie să surprindă. Clericii erau persoane importante în societate, oameni de încredere, motiv pentru care îi regăsim destul de des la nivelul conducerii diverselor institute de credit din Transilvania. În cazul lui Proca, el a fost apropiat al Băncii Albina, cel mai important institut de credit românesc din Transilvania. Activitatea lui George Proca în cadrul Băncii Albina este detectabilă înainte de Marea Unire și a continuat pe toată durata perioadei interbelice. Astfel, la 22 martie 1913, Proca este atestat ca unul dintre verficatorii procesului-verbal și scrutinător în cadrul celei de-a 40-a adunare generală a Băncii Albina<sup>54</sup>. Ulterior, Proca a devenit membru în comitetul de cenzori al băncii, poziție pe care o deținea și în anul 1941<sup>55</sup>.

Referitor la activitatea bisericească a lui George Proca, ajuns la Sibiu, el a fost inițial secretar consistorial, deputat în Congresul național bisericesc (ales în mai multe rânduri), deputat în sinodul arhidiecezan al Arhiepiscopiei Sibiului și în cele din urmă asesor consistorial. În cadrul Congresului național bisericesc al Mitropoliei Transilvaniei, Proca a activat în mai multe sectoare. Astfel, a fost ales raportor în comisia pentru Fundația Gojdu sau membru supleant în senatul episcopesc<sup>56</sup>.

În calitate de asesor consistorial, Proca a participat, atât înainte de 1918, cât și după, la marile evenimente din istoria ortodoxiei transilvane. La începutul anului 1916, sensibil la suferințele provocate de război, Proca a donat suma de

<sup>51</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 67, 27 iunie/10 iulie 1915, p. 269.

<sup>52</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 50, 14/27 mai 1916, p. 203.

<sup>53</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 1-2, 1 ianuarie 1927, p. 3.

<sup>54</sup> *Revista Economică*, Sibiu, nr. 12, 22 martie 1913, p. 193.

<sup>55</sup> *Revista Economică*, Sibiu, nr. 7-8, 22 februarie 1941, p. 40.

<sup>56</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 32, 6/19 august 1916, p. 250, 254; nr. 33, 14/27 august 1916, p. 266.

200 de coroane pentru înființarea unui orfelinat la Sibiu<sup>57</sup>. Între anii 1916-1918 și-a desfășurat activitatea didactică la Oradea, acolo unde a fost mutat temporar Institutul teologic din Sibiu, în urma deciziei autorităților guvernamentale ungare<sup>58</sup>. În toamna anului 1916 a luat parte la Oradea la alegerea, hirotonirea și instalarea mitropolitului Vasile Mangra<sup>59</sup>.

La începutul anului 1918, Proca a donat 10 coroane la Fondul ziaristilor de la Sibiu în memoria colegului său, Gheorghe Dragomir, protopopul Bisericii Albe (azi Bela Crkva, Voivodina, Serbia), decedat la Sopron, unde a fost deportat de autoritățile maghiare ale vremii<sup>60</sup>.

**Activitatea în perioada interbelică.** După Marea Unire, activitatea lui George Proca s-a desfășurat în granițele României Mari, fapt care i-a deschis numeroase ocazii de afirmare, pe care a știut să le fructifice. Îl regăsim prezent la Turda, în 28 mai 1919 cu ocazia vizitei cuplului regal Ferdinand și Maria la mormântul lui Mihai Viteazul, unde a asistat la un parastas în memoria marelui domnitor, slujit de episcopul Caransebeșului, Miron Cristea (viitorul patriarh), asistat de Iovian Mureșan, protopopul Turzii și alți clerici<sup>61</sup>.

În 1920, George Proca a participat la 30 mai la hirotonirea și instalarea mitropolitului Transilvaniei, Nicolae Bălan. La aceste ceremonii fastuoase desfășurate la Sibiu, unde au participat numeroase personalități politice și clericale de prim rang, remarcăm prezența altor absolvenți ai teologiei de la Cernăuți: Gheorghe Ciuhandu, Iacob Lazăr și Aurel Crăciunescu<sup>62</sup>. În scurt timp, George Proca va deveni unul dintre colaboratorii principali ai mitropolitului Bălan, pe care l-a însoțit la numeroase evenimente publice laice și religioase sau l-a reprezentat în calitate de trimis. Un asemenea eveniment, cu largi semnificații naționale, unde George Proca l-a însoțit pe mitropolitul Bălan, s-a consumat la 15 octombrie 1922 la Alba Iulia, fiind vorba de încoronarea regilor Ferdinand și Maria ca suverani ai României reîntregite<sup>63</sup>.

Anul 1923 a fost important pentru ortodoxia din Transilvania, marcând comemorarea a doua personalități fundamentale: semicentenarul morții mitropolitului Andrei Șaguna și centenarul morții marelui pedagog Gheorghe Lazăr. Mitropolia Transilvaniei a marcat cele două evenimente, în cadrul cărora a participat și asesorul consistorial George Proca. La 28 iunie/11 iulie 1923 la Sibiu a fost comemorat Andrei Șaguna, organizându-se mari festivități la care au

<sup>57</sup> *Telegraful Român*, Sibiu nr. 12, 2/15 februarie 1916, p. 47.

<sup>58</sup> Păcurariu 1986, p. 202.

<sup>59</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 44-45, 6/19 noiembrie 1916, *passim*.

<sup>60</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 17, 15/28 februarie 1918, p. 67.

<sup>61</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 51, 3 iunie 1919, p. 2-3; Șandru, Borda 1998, p. 127; Neagu 2015, p. 25.

<sup>62</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 22, 31 mai/13 iunie 1920, p. 3.

<sup>63</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 42, 16/29 octombrie 1922, p. 4.

participat regele Ferdinand I și regina Maria, reprezentanți ai clasei politice, ai Academiei Române, ai clerului, precum și ai autorităților locale și județene sibiene<sup>64</sup>.

Memoria lui Gheorghe Lazăr a fost cinstită la 17/30 septembrie 1923, când la Avrig au fost organizate mari ceremonii, la care a luat parte și asesorul consistorial George Proca, împreună cu remarcabile personalități ecleziastice și laice: mitropolitul Transilvaniei, Nicolae Bălan, episcopii Nicolae Ivan al Clujului și Roman Ciorogariu al Oradiei, principele moștenitor Carol (viitorul rege Carol al II-lea), Vasile Goldiș, generalul Traian Moșoiu și ministrul instrucțiunii publice Constantin Angelescu<sup>65</sup>.

La începutul anului 1925 (24 ianuarie), George Proca a participat alături de alți 6 absolvenți ai teologiei de la Cernăuți (episcopul Iosif Traian Bădescu al Caransebeșului, protosinghelul Andrei Magieru, Petru Ionescu, Aurel Crăciunescu, Iacob Lazăr, Petru Barbu) la înmormântarea episcopului Aradului, Ioan Ignatie Papp<sup>66</sup>. La începutul verii aceluiași an (14 iunie 1925), Proca a făcut parte din soborul condus de mitropolitul Bălan, care a oficiat la hirotonirea noului episcop al Aradului, Grigore Comșa, ceremonie desfășurată în catedrala din Sibiu<sup>67</sup>.

La sfârșitul anilor 1920 și începutul anilor 1930, George Proca a condus alegerile de protopopi, în calitate de asesor consistorial, în mai multe tracturi ale arhiepiscopiei Sibiului. La 22 iunie 1929 a îndeplinit o astfel de sarcină în legătură cu protopopiatul Deva<sup>68</sup>. Ulterior a prezidat alegerile protopopiale la Mediaș (11 iunie 1931)<sup>69</sup>, Sebeș (5 septembrie 1931)<sup>70</sup>, Hunedoara (29 decembrie 1932)<sup>71</sup> și Făgăraș (29 decembrie 1936)<sup>72</sup>. În unele cazuri, George Proca l-a reprezentat pe mitropolitul Nicolae Bălan la instalarea noilor protopopi. La 27 decembrie 1931, Proca l-a instalat pe noul protopop al Mediașului, Ioan Crăciun, la Sf. Liturghie participând și arhimandritul Policarp Morușca, starețul Mănăstirii Hodoș-Bodrog<sup>73</sup>. La 29 decembrie 1935, trimisul mitropolitului de la Sibiu, George Proca l-a instalat pe protopopul Nicolae Suciul al Hunedoarei<sup>74</sup>.

<sup>64</sup> *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 28, 9 iulie/22 iulie 1923, p. 1.

<sup>65</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 40, 1/14 octombrie 1923, p. 2.

<sup>66</sup> *Idem*, Arad, nr. 5, 1 februarie 1925, p. 1-3.

<sup>67</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 25, 21 iunie 1925, p. 1-2; *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 25, 21 iunie 1925, p.1-2.

<sup>68</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 47, 29 iunie 1929, p. 3.

<sup>69</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 46, 17 iunie 1931, p. 3.

<sup>70</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 64-65, 12 septembrie 1931, p. 5.

<sup>71</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 3, 7 ianuarie 1933, p. 4.

<sup>72</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 1, 1 ianuarie 1937, p. 4.

<sup>73</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 1-2, 1 ianuarie 1932, p. 5.

<sup>74</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 3, 12 ianuarie 1936, p. 3.

Asesorul consistorial a fost invitat la Cluj și a luat parte la 5 martie 1933 alături de mitropolitul Nicolae Bălan la congresul de constituire a Frăției Ortodoxe Române, organizație a laicului intelectual ortodox<sup>75</sup>.

Tot în anul 1933, la 13 iulie, Proca l-a însoțit pe mitropolitul Bălan la înmormântarea episcopului Iosif Traian Bădescu al Caransebeșului<sup>76</sup>. La sfârșitul anului 1938, după o îndelungată carieră în slujba bisericii, George Proca s-a pensionat<sup>77</sup>.

George Proca nu a fost scutit de dramele vieții. La începutul anului 1936 el și-a pierdut fiul, Zeno Proca, care a murit la 30 de ani. Acesta era chestor de poliție la Sibiu, detașat la Siguranța din București, cu studii la Universitatea din Paris (Sorbona), doctor în științe financiare și economice<sup>78</sup>. Cu siguranță acest eveniment nefericit a fost o grea lovitură pentru asesorul consistorial. După acest moment activitatea sa a scăzut mult în intensitate față de perioada anterioară. Cu toate acestea găsește putere să reprezinte mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, împreună cu profesorul Dumitru Stăniloae, la întronizarea noului mitropolit greco-catolic al Blajului, Alexandru Nicolescu (19 septembrie 1936)<sup>79</sup>. George Proca s-a stins din viața la 18 decembrie 1943, la Sibiu (avea 74 de ani)<sup>80</sup>.

Asesorul consistorial George Proca s-a remarcat și pe plan publicistic, fiind colaborator și chiar conducător al ziarelor bisericești, *Biserica și Școala* (Arad) și *Telegraful Român* (Sibiu). Împreună cu Silvestru Moldovan, el a scris lucrarea *Poporul Român din statul ungar*, apărută în anul 1912<sup>81</sup>.

**Considerații finale.** George Proca a fost, în opinia noastră, un important cleric din prima parte a secolului al XX-lea, care și-a desfășurat activitatea în Mitropolia Transilvaniei. Pregătirea sa teologică a fost una deosebită, formându-se la Institutul Teologic din Arad și Facultatea de teologie a Universității din Cernăuți. Proca s-a remarcat inițial ca dascăl, iar apoi ca membru în administrația Mitropoliei de la Sibiu.

<sup>75</sup> *Renașterea*, Cluj, nr. 10-11, 19 martie 1933, p. 4.

<sup>76</sup> *Foaia Diecezană*, Caransebeș, nr. 29, 16 iulie 1933, p. 8.

<sup>77</sup> *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 1, 1 ianuarie 1939, p. 1.

<sup>78</sup> *Renașterea*, Cluj, nr. 9, 1 martie 1936, p. 4.

<sup>79</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 40, 4 octombrie 1936, p. 8; *Curierul Creștin*, Cluj, nr. 19, 1 octombrie 1936, p. 118; *Unirea*, Blaj, nr. 39, 26 septembrie 1936, p. 5.

<sup>80</sup> *Biserica și Școala*, Arad, nr. 1, 2 ianuarie 1944, p. 8; *Telegraful Român*, Sibiu, nr. 51-52, 26 decembrie 1943, p. 7.

<sup>81</sup> *Unirea*, Blaj, nr. 4, 13 ianuarie 1912, p. 4.

**Considerations Regarding the Life and Activity of a Less Known Transylvanian Orthodox Priest: George Proca (1869-1943)**

ABSTRACT

George Proca (1869-1943) was a remarkable clergy personality from Transylvania in the second half of the nineteenth century and early twentieth century. He had a thorough educational training acquired in the Theological Institute of Arad and the Theological Faculty of the University of Chernivtsi. After returning from studies, he was for a period professor of theology in Arad and Sibiu. George Proca is known for his work in the church administration from Sibiu, where he was one of those who coordinated the proper functioning of Transylvania Metropoly. Since he was a student, George Proca involved in social and cultural activities, including numerous charities. Proca participated both before and after 1918 in the great events in the history of Transylvanian Orthodoxy. He was present in Oradea, in 1916, at the enthronement of the metropolite Vasile Mangra and he participated in Sibiu, in 1920, at the investiture of the metropolite Nicolae Balan. Throughout all his clerical career, George Proca honourably represented the Orthodox Church from Transylvania, appearing in the press of those days on many occasions alongside with great hierarchs of the era such as: the metropolite Nicolae Bălan, Andrei Magieru bishop of Arad, Iosif Traian Bădescu bishop of Caransebeș and many others. In the interwar period, George Proca represented the Archdiocese of Sibiu, leading the archpriests' elections in several cities in this ecclesiastical unit. George Proca was not spared by the tragedies of life. At the beginning of 1936, he lost his son, Zeno Proca, who died at the age of 30. In our opinion, George Proca was an outstanding cleric of the twentieth century, who accomplished his work in the Metropoly of Transylvania.

**Abrevieri bibliografice**

- Bolovan 2011 - Ioan Bolovan, „Asociațiunea Națională Arădeană pentru cultura poporului român (1863-1918): între local și regional” în *Asociaționism și Naționalism Cultural în secolele XIX-XX*, Liviu Maior, Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan (coordonatori), 2011, Cluj-Napoca, p. 223-240
- Crăciun 1997 - Corneliu Crăciun, *Societăți academice din Bucovina (I)-Arboroasa și Junimea*, Oradea, 1997
- Glodariu 1998 - Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din monarhia habsburgică 1860-1918*, Cluj-Napoca, 1998
- Groza 2003 - Liviu Groza, *Caransebeșul și Marea Unire*, Lugoj, 2003
- Mészáros, Szögi, Varga 2014 - Andor Mészáros, László Szögi, Júlia Varga, *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom kisebb egyetemén és akadémiáin 1789-1919*, Budapest, 2014
- Neagu 2015 - Răzvan Mihai Neagu, „Considerații privind viața și activitatea protopopului ortodox al Turzii Iovian Mureșan ctitorul catedralei” în *Catedrala Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil din Turda. 80 de ani de la sfințire 1935-2015*, Cluj-Napoca, 2015, p. 9-43
- Norst 1900 - Anton Norst, *Alma Mater Francisco-Josephina*, Czernowitz, 1900
- Păcățian 2015 - Teodor V. Păcățian, *Mitropolitul Ioan Mețianu (1828-1916)*, Sibiu, 2015
- Păcurariu 1986 - Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de Biserica Românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, București, 1986
- Roșca 1911 - Eusebiu Roșca, *Monografia Institutului Seminarial Teologic-Pedagogic „Andreian” al Arhidiecezei Gr. Or. Române din Transilvania*, Sibiu, 1911
- Sigmirean 2000 - Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, 2000
- Sigmirean, Pavel 2002 - Cornel Sigmirean, Aurel Pavel, *Fundația Gojdu 1871-2001*, Târgu Mureș, 2002

- Szabó, Simon, Szögi 2014 - Miklós Szabó, Szolt Simó, László Szögi, *Erdélyiek Külföldi Egyetemjárása 1849-1919 Között*, II kötet, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2014
- Szögi 2011 - László Szögi, *Studenți români din Transilvania la universitățile din Europa în secolele XVI-XX*, Târgu Mureș, 2011
- Șandru, Borda 1998 - Ilie Șandru, Valentin Borda, *Un nume pentru istorie - Patriarhul Miron Cristea*, Târgu Mureș, 1998
- Vesa 2012 - Pavel Vesa, „Un episcop la cumpănă de veacuri: Iosif Ioan Goldiș al Aradului (1899-1902)”, în *Administrație Românească Arădeană. Studii și comunicări*, vol. IV, Doru Sinaci și Emil Arbonie (coordonatori), Arad, 2012, p. 266-267
- Vesa 2013 - Pavel Vesa, *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Deva, 2013

**Cuvinte-cheie:** George Proca, Cernăuți, Mitropolia Transilvaniei, Sibiu, preoție.

**Keywords:** George Proca, Chernivtsi, the Metropoly of Transylvania, Sibiu, priesthood

